

6) Θωμάς ο Ἀκυένάτης.

Ἐάν κατά βάθος ὁ Ἀλβέρτος, παρά τὸν ἀριστοτέλειον ἔρωτά του, παρέμεινε νεοπλατωνικός, ὅπως ὁ Ἄραψ διδάσκαλός του Ἀβικέννας, ὁ Θωμάς διὰ τῆς ἀντιθέσεώς του πρὸς τὸν Ἀβερρόην συνδέεται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη. Εἰς τοῦτο δὲν συνέβαλε μόνον ἡ πρόθεσις τοῦ Ἀλβέρτου, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησεν εἰς τὸν σχολιασμόν τῶν «Ἠθικῶν Νικομαχείων», ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν κλίμα τῆς αὐτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφη. Διὰ τοῦ ἀραβικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησεν ἀπὸ σκοποῦ ὁ Φρειδερίκος II, ἐπονομαζόμενος διὰ τοῦτο «Σουλτᾶνος τῆς Λουκέρνης», ἐναντίον τῆς Ρώμης καὶ κατὰ συνέπειαν ἐναντίον τῆς αὐγουστινείου ἀντιλήψεως περὶ τῆς μηδαμινότητος τῶν φυσικῶν πραγμάτων διὰ τῆς προσκλήσεως ἐξ Ἰσπανίας τοῦ περιφήμου λογίου Μιχαήλ Σκώτου, μεταφραστοῦ τῶν «Περὶ τὰ ζῶα ἱστοριῶν», «Περὶ οὐρανοῦ» καὶ «Περὶ κόσμου», ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἤδη σκανδαλωδῶν σχετικῶν σχολίων τοῦ Ἀβερρόη διὰ τῆς ἐπὶ ἔτη μαθητείας εἰς τὸ κρατικὸν Πανεπιστήμιον τῆς Νεαπόλεως πλησίον τοῦ εὐφαντάστου σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ἱρλανδοῦ Πέτρου de Hibernia, τὸν ὁποῖον πιθανῶς συνέστησεν ὁ Μιχαήλ Σκῶτος εἰς τὸν Φρειδερίκον, ὁ Θωμάς ἐπαιδεύθη ταυτοχρόνως κατὰ Χριστὸν καὶ Ἀριστοτέλη. Ἦδη εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πέτρου de Hibernia παρατηρεῖται μία σαφὴς ὑπεροχὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς βάρος τῆς θεολογίας καὶ μία ἐσωτερικὴ κίνησις ἐντὸς τῆς ἀριστοτελείου θεωρίας, ἐνῶ σύγχρονοί του ἐχρησιμοποιοῦν χωρῖα τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὡς διακοσμητικὰ στοιχεῖα. Ὁ Θωμάς λοιπόν, «τῆς ἀριστοτελικῆς σχολῆς τῷ ὄντι διάδοχος»⁵² καὶ ταυτοχρόνως δομινικανὸς μοναχός, ἀναλαμβάνει νὰ παρουσιάσῃ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς θεωρητικὸν στήριγμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Πρὸς τοῦτο ἔπρεπεν ὁμοίως νὰ καταπαλαίσῃ προηγουμένως, ὅσους τὸν ἀντελήφθησαν ὡς ἄσχετον ἢ ὡς ἀνατροπέα τῆς Καθολικῆς διδασκαλίας, τὸν διάσημον Siger de Brabantia εἰς Παρισίους καὶ τὸν φοβερὸν Ἀβερρόην. Ἐναντίον τοῦ πρώτου καὶ τῶν ὁπαδῶν του ἔγραψε τὸν λίβελλον «Περὶ τῆς ἐνότητος τῆς διανοίας ἐναντίον τῶν Ἀβερροϊστῶν», κατὰ τοῦ δευτέρου καὶ γενικῶς ἐναντίον τῆς ἀραβικῆς παρουσιάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κοσμοειδώλου τῆν «Σύνοψιν ἐναντίον τῶν εἰδωλολατρῶν». Ἡ πολεμικὴ ἰδίως κατὰ τοῦ ἀραβος σχολιαστοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑπεχρεώθη ἐπανειλημμένως νὰ συμφωνήσῃ, δὲν περιωρίσθη ὁμοίως εἰς μίαν καὶ μόνον πραγματείαν, ἀλλ' ὑπῆρξε τρόπος τινὰ ἢ δικαιολογία τῆς πνευματικῆς του συμμαχίας πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν φιλόσοφον κατ' ἐξοχὴν, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν ἦτο ἐχθρὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν θεμελιώσῃ ἐναντίον τῶν τυχοδιωκτῶν τῆς φιλοσοφίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνῆκε καὶ ὁ depravator potius quam commentator Ἀβερρόης.

Ἀργότερον ζωγράφοι θὰ παραστήσουν ἐντὸς ναῶν τὸν «θρίαιμβον τοῦ ἀγίου

Θωμά»⁵³, ὁ ὁποῖος παρά τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀριστοτέλους κεραυνοβολεῖ καὶ συντρίβει τὸν εἰσηγητὴν τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς του φιλοσοφίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Δικαιωθεὶς διὰ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβερρόη καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀποστομώσεως τῶν «Ἀβερροϊστῶν», ὁ Ἀριστοτέλης, φόβητρον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 1263, ἔτους τῆς τελευταίας ὑπὸ τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ IV ἐκδοθείσης ἀπαγορεύσεως τῆς διδασκαλίας τῶν ἀμφιλεγόμενων ἔργων του, κρίνεται τώρα ὄχι ἀδιάφορος, ἀλλ' ἀπαραίτητος εἰς τὴν θεολογίαν, οἱ σπουδασταὶ τῆς ὁποίας τὸ ἔτος 1366 μ.Χ. ἐξετάζονται, διὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κηρύττουν, εἰς ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ φιλοσοφικά του ἔργα⁵⁴.

Ὁ Ἀβερρόης συνετρίβη, τὸ «αἰώνιον φῶς τοῦ Siger»⁵⁵ σβύνει, νεοπλατωνικοὶ γράφουν σχόλια εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους: Ὁ Θωμάς κατορθώνει, ὅτι πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ἀσυμβίβαστον διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐγκατάστασιν τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας καὶ δι' ἐκείνης τῆς φύσεως ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Τὰ φυσικὰ πράγματα δὲν εἶναι πλέον σκιαὶ τοῦ ἄλλου κόσμου, ἴχνη ἀσυγκρίτων προτύπων ἢ σύμβολα ὑπερφυσικῶν προθέσεων, ἀλλ' ἀποκτοῦν σημασίαν αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Ὁ doctor angelicus ὀρίζει τώρα ὡς ἔργον τῆς φιλοσοφίας τὴν παρατήρησιν τῶν πραγμάτων «καθ' ὃν τρόπον ὑπάρχουν», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πίστιν, ἢ ὁποῖα τὰ παρατηρεῖ «καθ' ὅσον ἀναπαριστοῦν τὸ θεῖον ὕψος»⁵⁶. Διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ Θωμάς χωρίζει λοιπὸν τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τῆς πίστεως, ὅπως τὸ ἔπραξε σχεδὸν ταυτοχρόνως καὶ ὁ διδάσκαλός του Ἀλβέρτος ὁ μέγας. Ἀλλ' ἐνῶ ἐκεῖνος ἐθεώρησε τὰ δύο μεγέθη ἀσχετα μετὰ τῶν, διὰ τὸν Ἀκυϊνάτην ἡ γνώμη, τὴν ὁποῖαν σχηματίζει ὁ ἄνθρωπος περὶ τῆς φύσεως, ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὴν εὐσέβειαν. «Τὰ λάθη δηλαδὴ, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν περὶ τὰ πλάσματα, παροδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον μακρὰν τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως, καθ' ὅσον ἀπωθοῦν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ»⁵⁷. Ἐὰν ὁμως διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς γνώσεως δὲν εὐθύνεται ἡ πίστις, ἐὰν ἡ φιλοσοφία ἐλέγχῃ «τὰ ἐναργῆ κατὰ τὴν αἴσθησιν»⁵⁸ καὶ δὲν ἐνδιαφέρεται «διὰ τὴν αὐθεντίαν τῶν λεγόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν θεμελίωσιν τῶν λεγομένων»⁵⁹, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις εἶναι ὑπεύθυνος καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ὡς πρὸς τὰ φυσικὰ πράγματα. Ὁ Θωμάς ὁ Ἀκυϊνάτης δὲν ἀνήγαγε λοιπὸν ἀπλῶς τὸν Ἀριστοτέλη εἰς θεωρητικὸν ἐκπρόσωπον τῆς Καθολικῆς πίστεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ κατορθώματος αὐτοῦ ἀνέθεσεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν καθοδήγησιν τῆς θεολογίας εἰς τὰ ζητήματα τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συγκεκριμένως τὸ γεγονός αὐτὸ ἐσήμαινεν, ὅτι τὰ καθ' ἕκαστον φυσικὰ φαινόμενα, ὅπως παρουσιάζονται καὶ ὄχι ὅπως τὰ ἔβλεπεν εἰς τὸ φῶς τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου ἡ Καθολικὴ παράδοσις, εἶναι ἐπιστημονικῶς καὶ θρησκευτικῶς ταυτόσημα. *Ἡ connectio rationis et fidei*, τὴν

ὁποῖαν ἐπιχειρεῖ ὁ **Θωμάς**, καταφάσκει τὸν φυσικὸν κόσμον εἰς θάρος τῆς παραδεδομένης θεολογίας, προσγειώνει τὴν σκέψιν, ἀναχαιτίζει τὴν δογματικὴν καὶ τὴν σχολαστικὴν διάθεσιν, ἐπιτρέπει ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐπισταμένην ἐξέτασιν τῶν πραγματικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ νέου θεωρητικοῦ τοῦ ὄργανου, τῆς ἀσχέτου πρὸς τὴν πίστιν καὶ παράδοσιν φιλοσοφίας, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐννοήσῃ, τί ἀκριβῶς τὸν συγκινεῖ, τὰ οὐσιαστικά του προβλήματα, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν συνειδήσει τὴν λύσιν των. Ἀνομολόγητα, παρορώμενα καὶ πρωτοφανῆ προβλήματα συγχρόνως πρὸς τὴν φυσικὴν γνῶσιν, τὴν μεταφυσικὴν κατεύθυνσιν καὶ τὴν κριτικὴν διάθεσιν τοῦ Ἀριστοτέλους συναρπάζουν αἰφνιδίως τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον. Ὑπὸ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς θεωρητικοῦ τῆς ὑπερασπιστοῦ τὸν ἀπέφυγεν ὡς ἀντίπαλον, οἱ λόγιοι τῆς Εὐρώπης τρέπονται πρὸς τὴν φύσιν καὶ ταυτοχρόνως ἀναγνωρίζουν, ἐφαρμόζουν καὶ ἀπαιτοῦν ὡς μόνην μέθοδον ἐρεύνης ὄχι πλέον τὴν συμφωνίαν πρὸς τὸ παρελθόν, ἀλλὰ τὴν λογικὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πραγματικῶν δεδομένων.

Ἡ φιλοσοφικὴ ἐξύψωσις τοῦ προσώπου εἰς θάρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας καὶ ἡ κριτικὴ τῆς ἀριστοτελείου φυσικῆς.

Ἡ παρουσία τῆς φιλοσοφίας ἐπέφερεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Εὐρώπην ἓνα νεωτερισμὸν ἀνευ προηγούμενου. Ὅχι πλέον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὸν ὑπερφυσικὸν κόσμον, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῆς φύσεως ἔπρεπεν ἡ γνῶσις νὰ εὐρῆ τὸν λόγον τῆς. Οὐτε ἡ ἀντιπροσώπευσις οὔτε ἡ λύσις τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου παρουσιάζετο δικαιολογημένη, ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν ἔδιδε τὴν συγκατάθεσίν του. Διὰ τῆς θεολογικῆς ἀνοχῆς τῆς φιλοσοφίας ὁ ἀνθρώπος ἀπέκτησεν ὡς πρόσωπον μίαν ἄγνωστον μέχρι τότε ἀξίαν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει, ἐφ' ὅσον ἐπικαλεῖται τὴν συνέσειν του, νὰ τὸν πείσῃ, δηλαδὴ νὰ ὑπολογίσῃ τὴν προσωπικὴν του ἀντίληψιν. Ἡ πρώτη διαμαρτυρία τῆς Δύσεως ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας ὑπῆρξεν ἡ φιλοσοφικὴ στάσις, τὴν ὁποῖαν στηριζόμενος εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ὁ **Θωμάς** ὁ Ἀκυϊνάτης ἀνήγαγεν εἰς θρησκευτικὴν ἀρετὴν. Διὰ τῶν φιλοσοφικῶν αἰτημάτων, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων αὐτοπροσώπως συμμετέχει, ὁ ἀνθρώπος ἀντιλαμβάνεται, ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν σκέψιν καὶ τὴν θέλησίν του, ἐλεύθερος νὰ διαμορφώσῃ τὸν κόσμον του, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο συνεπήγετο μίαν τροποποίησιν τῶν καθιερωμένων. Ἐξύπνησε λοιπὸν διὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ κριτικὴ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου πρῶτος ἐκπρόσωπος τῆς κριτικῆς αὐτῆς διαθέσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐκ Θράκης θεραπαινίς, ἡ ὁποία «Θαλῆν ἀστρονομοῦντα.. καὶ ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ ἀποσκῶψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐ-

ρανῶ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνοι αὐτόν»⁶⁰. Ἡ ἐξ Ἑλλάδος θεραπεινὴ τῆς θεολογίας, ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔολμα τελικῶς, ἀν καὶ τηροῦσα τὰ προσχήματα, νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸν λόγιον τοῦ Μεσαιῶνος, «ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῶ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνοι αὐτόν». Ἀφ' οὗτου ὁμοῦς ἡ ἀριστοτέλειος φιλοσοφία ἀνέλαβεν ὄχι μόνον νὰ δείξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τῶν Μέσων χρόνων τὰ «παρὰ πόδας», ἀρχίζει καὶ ἡ κριτικὴ τῆς φιλοσοφικῆς τῶν ἐρμηνείας.

Ἡ ἐξάσκησις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν θεολογικῶς ἀπροϋπόθετον φιλοσοφικὴν ζήτησιν ἐπέβαλε κατὰ πρῶτον λόγον ἓνα περιορισμὸν τοῦ δόγματος. Ἡ πνευματικὴ ἱστορία τῆς νεωτέρας Εὐρώπης δὲν ἀρχίζει διὰ τοῦτο οὔτε μυθολογικῶς οὔτε δογματικῶς, ἀλλὰ κριτικῶς καὶ μάλιστα μέχρις ὑπερβολῆς, τὴν ὁποίαν διατηρεῖ ἀκόμη ὁ ὄρος «σχολαστικισμός». Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία ἀπῆλλαξε τὴν Δύσιν ἐκ τῶν περιπετειῶν τῆς ἀξιώσεως νὰ δηλωθῇ ἡ ἀποψὶς τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῶν ἐρίδων τῆς δογματικῆς, διότι ἐθεώρησεν ὡς καθήκον τῆς νὰ διαχωρίσῃ τὸν κόσμον τῆς πίστεως ἐκ τοῦ κόσμου τῆς γνώσεως. Ἐὰν ὁμοῦς τὸ ἐνδιαφέρον ἐστράφη διὰ τῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν γνῶσιν, τὰ θέματα τῆς πίστεως ἔπαυσαν ν' ἀπασχολοῦν τὴν σκέψιν, καθ' ὃν λόγον ἡ προσοχὴ ἐστρέφετο ἐκ τῆς θεολογίας πρὸς τὴν φυσικὴν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἄθικτον, δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιον καὶ μετὰ τὸ περιεχόμενον τῆς φυσικῆς γνώσεως. Διὰ τῆς εισόδου τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὸν πνευματικὸν χῶρον τῆς Δύσεως ἀρχίζει διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνασκευή, ὅσων ἐκεῖνος εἶχε θεσπίσει, ὥστε ἡ φιλοσοφία τῶν ἀριστοτελιζόντων θεολόγων τοῦ Μεσαιῶνος νὰ εἶναι τελικῶς ἡ ἱστορία τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Ἡ ὑπερβάσις αὕτη εἶχε συντελεσθῇ, ὅταν οἱ Ἀνθρωπισταὶ ἐπεχείρησαν νὰ συνδεθοῦν κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Κλασσικὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἀριστοτέλης ὁμοῦς ἐκρίθη εἰς τὴν Δύσιν, ἀφ' ἧς ἡ θεολογία ὑπεχώρησεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ ἔφησεν ὀλόκληρον τὴν ὁρατὴν πραγματικότητα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς «ὀρέξεως τοῦ εἰδέναι». Πλήρεις περιεργείας διὰ τὸν ἀπηγορευμένον μέχρι τότε ἐξωτερικὸν κόσμον οἱ φιλόσοφοι τῆς Δύσεως δὲν ἤρξασθησαν εἰς τὴν θεωρίαν, ἀλλ' ἐπεδίωξαν νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀπτήν παρουσίαν τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ κλίματος, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐσχηματίζετο περὶ τὴν κεντρικὴν εὐρωπαϊκὴν κατηγορίαν τῆς μηχανῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντελήφθησαν, ὅτι ἡ ἰδικὴ τῶν πείρα δὲν συνέπιπτεν ὅπως δῆποτε πρὸς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἀνεπάρκεια τῆς θεωρητικῆς διανοίας, τὸ πρόβλημα τοῦ νομιναλιστικοῦ ἐλέγχου τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω εἶναι δυνατὸς ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἀρχίζει τὴν σταδιοδρομίαν τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην πρῶτον διὰ τῆς

ἀπομακρύνσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν φυσικῶν πραγμάτων καὶ δεύτερον διὰ τῆς ὑποψίας, ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶναι ἀλάνθαστος. Ἐὰν διὰ τὸ πρῶτον γεγονός ὑπεύθυνος εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης, τὸ δεύτερον συνέβη διὰ τῆς κριτικῆς του ὑπερβάσεως, ὅπως τὴν ἐπεχείρησεν ὁ Νομιναλισμός. Διὰ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῆς σχολῆς κατέστη συνείδησις τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θεωρητικὴ σκέψις ὑποπίπτει εἰς σφάλματα καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς προσεγγίσεως τῶν φυσικῶν πραγμάτων. Ἐὰν οἱ νομιναλισταὶ ἐκλόνισαν τὸ κῦρος τῶν μεταφυσικῶν θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, συνήγαγον ἐξ αὐτοῦ τὸ συμπέρασμα, ὅτι μόνη ἡ θεωρία δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς φύσεως. Ὁ πνευματικὸς νεωτερισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ ὁποῖος συνετελέσθη διὰ τοῦ Νομιναλισμοῦ, εἶναι διὰ τοῦτο ἡ κριτικὴ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Ἡ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἐκκλησιαστικῶς ὑποστηριζομένη διανοητικὴ αὐτοπεποίθησις τοῦ ἀνθρώπου δέχεται εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ Νομιναλισμοῦ, ὁ ὁποῖος περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαιῶνος, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ἀνθρωπιστῶν καὶ τοῦ ἰταλικοῦ κλήρου, ἐπικρατεῖ εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην, καίρια πλήγματα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο μία γενικὴ κρίσις ὄχι μόνον τῆς θεολογίας, ἀλλὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως γενικῶς, ἐφ' ὅσον ὁ ἐλεγχόμενος ἦτο ἡ διάνοια.

Ἐναντι τῆς πίστεως ὁ ἔλεγχος τῆς διανοίας ὑπῆρξε μία δικαίωσις. Δὲν ἦτο ἡ θεωρητικὴ σκέψις τὸ μόνον κριτήριον τῆς ὀρθότητος, ἐὰν ὁ πραγματικὸς κόσμος δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν τῆς ἀρμοδιότητά. Τὴν συνέπειαν αὐτὴν ὑπέστησαν εὐχαρίστως πρῶτοι οἱ νομιναλισταὶ, οἱ ὁποῖοι, ὅσον περισσότερο προσεπάθησαν ν' ἀποδείξουν λογικῶς τὴν ἀδυναμίαν τῆς λογικῆς νὰ συλλάβῃ τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, ἄλλο τόσον ἐτόνιζον, πόσον ἄθικτος ἔμενεν ἡ πίστις ἐκ τῶν ἐνδοιασμῶν καὶ τῶν διαβεβαιώσεων τῆς ἀποδεικτικῆς σκέψεως. «Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς θείας θελήσεως», παρατηρεῖ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ νομιναλιστικοῦ κινήματος, «δὲν ἀνέχεται ἐπιδοκιμασίαν ἢ ἀποδοκιμασίαν οὔτε διὰ τῆς φυσικῆς διανοίας οὔτε διὰ τῆς βιβλικῆς αὐθεντίας»⁶¹.

Μηχανικὴ θεμελίωσις τοῦ κόσμου διὰ τῆς ἀνασκευῆς τῆς περὶ κινήσεως ἐπισήμου καθολικῆς θεωρίας ὑπὸ τῶν νομιναλιστῶν. Ἐφ' ὅσον ἡ πίστις ἐδίδασκεν ὑπὸ τὴν προσωπίδα τῆς φιλοσοφίας, ὁ Νομιναλισμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ τὴν ἀποκαλύψῃ. Τοῦτο συνέβη ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν περὶ κινήσεως θεωρίαν τῆς ἤδη ἐπισήμου θωμικῆς παραδόσεως. Κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἡ καθολικὴ θεολογία δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς κινήσεως ὡς μεταθέσεως ἐνὸς πράγματος ἐντὸς τοῦ χώρου, ἀλλὰ τὴν ἤθελεν ὡς μετατροπὴν μιᾶς δυνάμεως εἰς μίαν ἀνάλογον ἐνέργειαν. Διὰ τὸ γεγονός ὁμοίως αὐτὸ ἦτο ἀναγκαία μία ὄντοτης, ἡ ὁποία, ὡς καθαρὰ

ἐνέργεια, νὰ ἐπενεργῆ τὴν κίνησιν, νὰ εἶναι δηλαδὴ ὁ λόγος τῆς ἐνεργητικότητος τῶν πάντων. Ὁ *actus purus* δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατὸν διὰ τὴν ἀριστοτέλειον Καθολικὴν πίστιν νὰ εἶναι ἄλλος, πλὴν τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ. Ἡ κριτικὴ ἐπομένως τῆς περὶ κινήσεως θεωρίας, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ Νομιναλισμός, ἐθεωρήθη μὲν ὡς ἀνασκευὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐσήμαινεν ὁμοίως καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν του σχέσιν πρὸς τὸν κόσμον, ἴσως μάλιστα ὄχι μόνον μίαν πλάνην τῆς Καθολικῆς θεολογίας, ἀλλὰ τὸ λάθος τῆς παραδοχῆς ἐνὸς ἐντὸς τοῦ κόσμου παρόντος Θεοῦ.

Ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐγίνοντο εἰς τὴν Εὐρώπην αἱ πρῶται προσπάθειαι μηχανικῶν κινήσεων χωρὶς ἐξωτερικὴν ἐπέμβασιν (*perpetuum mobile*) κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μηχανικοῦ ὠρολογίου καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Παρουσιάσθη λοιπὸν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Εὐρώπης ἡ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ κίνησις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φορᾶς, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει εἰς τὸ κινούμενον ὁ κινῶν. Ἡ φορὰ (*impetus*) αὐτὴ κινεῖ λ.χ. μίαν πέτραν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν ἐξεσφενδόνισεν, ἔπαυσε νὰ κινῆται. Ἐὰν ἡ πέτρα δὲν εὕρισκεν ἀντίστασιν, ἀσφαλῶς ἡ κίνησις τῆς θὰ συνεχίζετο ἐπ' ἀπειρον. Καθ' ὁμοίον τρόπον καὶ ὁ κόσμος τὴν στιγμὴν τῆς Δημιουργίας ἐδέχθη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ μίαν φορὰν, ἡ ὁποία τὸν κινεῖ συνεχῶς καὶ ὁμοιομόρφως, διότι φυσικῶς τῷ λόγῳ δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς τοῦ κόσμου μία ξένη πρὸς ἐκεῖνον πραγματικότης ὡς παράγων ἀντιστάσεως. Κατὰ ταῦτα οὔτε εἰδικὰ πνεύματα διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων χρειάζονται οὔτε καὶ ἡ καθαρὰ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐντὸς τοῦ κόσμου παρουσιαζομένην κινήσιν τῶν ὄντων. Ὅπως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος «κουρδίζει» τὸ ὠρολόγιόν του, ἐπιβάλλει εἰς τὸν μηχανισμόν μίαν κίνησιν, χωρὶς νὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ περαιτέρω, τὸ ἴδιον ἔπραξε καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἐκίνητοποίησε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄφησε νὰ ἐξελισσεται συμμετρικῶς χωρὶς ἄλλην ἐπέμβασιν. Ὅτι αἱ ἀπόψεις αὗται τῶν νομιναλιστῶν, ὅπως τὰς διέδωσαν ὁ Ἰωάννης Buridanus, ὁ Ἀλβέρτος ἐκ Σαξωνίας καὶ ὁ Νικόλαος ἐξ Oresme εἰς τὴν Εὐρώπην, συνέτριψαν τὸ κοσμοεἶδωλον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως καὶ ἐθεμελίωσαν φιλοσοφικῶς τὴν μηχανικὴν τοῦ οὐρανοῦ τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Kepler καὶ τοῦ Νεύτωνος, προτοῦ καὶ οἱ ἐπιστήμονες ἀστρονόμοι ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν μαθηματικὴν διατύπωσιν τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἐπαναστάσεως, εἶναι μία διαπίστωσις, τὴν ὁποίαν ἐπαιρομένη διὰ τὴν μηχανικὴν τῆς ἀκρίβειαν ἢ φυσικὴν τοῦ 19ου αἰῶνος δὲν ὑπέθεσεν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Καθολικὴν θεολογίαν, ἡ ὁποία ἐφρόντισε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας σχεδὸν νὰ καλύψῃ τὴν νομιναλιστικὴν τῆς περιπέτειαν, διὰ νὰ μὴ δώσῃ συνέχειαν εἰς τὴν ὑπόψιν ὅτι ὁ Θεὸς ἀπουσιάζει ἐκ τοῦ κόσμου.

ὄντολογικὴ ἀνεξαρτησία τῶν συγκεκριμένων πραγμάτων ἔναντι τῶν ἐννοιῶν, τοῦ κόσμου ἔναντι τοῦ Θεοῦ, τὸ αἶτημα τοῦ Νομιναλισμοῦ.

Πλὴν τῆς περὶ κινήσεως θεωρίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίσθη ἀργότερον ἡ ἀστρονομία, ὁ Νομιναλισμὸς παρεσκεύασε τὸ ἔδαφος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπὶ μέρος φυσικῶν πραγμάτων, ὅπως ἡ ἀλχημεία διὰ τῆς ἐμπειρικῆς συσχετίσεως τῶν ὑλικῶν στοιχείων προελείανε τὴν ὁδὸν τῆς χημείας. Ἀφετηρία τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐρεῦνης ὑπῆρξεν ἡ ἐπιστήμανσις τῶν ὁρίων τῆς θεωρίας μετὰ ἀμεσον συνέπειαν τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ὑλικοῦ κόσμου εἰς οἰκοδομικὸν ὅρον τῆς γνώσεως. Διὰ τῆς κριτικῆς στάσεως ἔναντι τῆς καθαρᾶς διανοίας καὶ τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἀπέδωκεν εἰς τὴν ὕλην, ὁ Νομιναλισμὸς ἐτερμάτισε τὴν θεωρητικὴν φυσικὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ προδιέθεσε τὸ πνεῦμα νὰ στραφῇ πρὸς τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων.

Ἡ στροφή αὕτη ἐτελέσθη εἰς τὰ πλαίσια τῆς περὶ τὰ *universalia*, τὰς γενικὰς ἐννοίας τῶν πραγμάτων, σχολαστικῆς διαμάχης. Εἰς τὸ κεντρικὸν ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν ὄντολογικὴν προτεραιότητα μεταξὺ πράγματος καὶ ἐννοίας συνεκεντρώθη, ὅταν ἔδυεν ὁ Μεσαιῶν, ὀλόκληρος ἡ προσοχὴ τοῦ λογίου πνεύματος. Τὸ ἐρώτημα δὲν ἦτο τυχαῖον, ἀλλὰ κάτοπτρον τῆς ἐντάσεως μεταξὺ πρακτικῆς ζωῆς καὶ Ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν δικαίων τῆς ὕλης καὶ τῶν ἀξιώσεων τοῦ πνεύματος. Τὸ «πρᾶγμα» ἀντεπροσώπευσε τὸν κόσμον, ἡ «ἐννοία» ἀντεπροσώπευσε τὸν Θεὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐζήτησε νὰ μάθῃ, πῶς συνδέονται μεταξὺ των. Ὁ Νομιναλισμὸς ἐτάχθη λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ὄντολογικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ πραγματικοῦ κόσμου ἔναντι τῆς πνευματικῆς τάξεως καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξηρέθισε τὰ θεολογικὰ πνεύματα, ὥστε, ἀφ' οὗ ὠδήγησεν εἰς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, νὰ θεωρηθῇ ὡς θεολογικὸν ἀτύχημα δυσάρεστον εἰς τὴν μνήμην.

Βεβαίως ἡ ἀντιδικία μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε παρουσιάσθη *expressis verbis*. Συγκεκριμένως οἱ νομιναλισταὶ ἐζήτησαν νὰ καθορίσουν, κατὰ πόσον ὁ γενικὸς ὅρος εἶναι ἀντίστοιχος τῶν πάντοτε ἐπὶ μέρος πραγμάτων. Ἄν ἡ πλατωνικὴ παράδοσις ἤθελε τὴν ἐννοίαν ἀληθεστέραν τοῦ πράγματος καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἐκείνην ἡ σχολὴ τοῦ Ἀριστοτέλους μετέθετε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐννοίας ἐντὸς τοῦ πράγματος, ὁ Νομιναλισμὸς θέλει τὴν ἐννοίαν κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὰ πράγματα ὡς καθαρῶς πνευματικὴν ὑπόστασιν ὄντολογικῶς διάφορον τῆς εἰς ἣν ἀναφέρεται πραγματικότητος. Ἐνῶ λοιπὸν εἰς τὴν πρώτην, ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὀριζομένην φιλοσοφικὴν φάσιν τοῦ Μεσαιῶνος τὰ *universalia sunt realia*, εἰς τὴν δευτέραν φάσιν παρουσιάζονται ὡς ἀποκυήματα τῆς φαντασίας, ὅπωςδῆποτε χρήσιμα διὰ τὴν τακτοποίησιν τῆς ζωῆς ἐντὸς τοῦ κόσμου χωρὶς ὅμως οὐσιαστικὴν βάσιν, ἐφ' ὅσον ἡ γενικότης των δὲν ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἐκ συγκεκριμένων πάντοτε πραγμάτων ἀπαρτιζομένην φύσιν. Κατ' αὐτὸν

τόν τρόπον δλόκληρος ἡ γνῶσις παρουσιάζεται ὡς προσανατολισμός ἐντός τοῦ ὕλικου περιβάλλοντος καί ὄχι ὡς ἀποκάλυψις τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἔχει γενικήν μορφήν. Αἱ ἔννοιαι λοιπὸν τῆς γνώσεως ὑπηρετοῦν ἀπλῶς τὴν οἰκονομίαν τῆς σκέψεως, δὲν συλλαμβάνουν ὅμως τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' εἶναι ἀπλᾶ nomina. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ λέξις «ἄνθρωπος» οὐδὲν σημαίνει περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς μία τεχνικὴ ἐφεύρεσις ἀποτελουμένη ἐκ δύο φθόγγων. «Homo est vox bissillaba»⁶², θὰ τονίσῃ ἐπιγραμματικῶς ὁ πατριάρχης τοῦ Νομιναλισμοῦ ἄγγλος φραγκισκανὸς μοναχὸς Γουλιέλμος de Ockham.

Γνωσεολογικὴ ἀποκέντρωσις τοῦ φυσικοῦ κόσμου πρὸς ὄφελος τῆς πειραματικῆς ἐμπειρίας.

Ὁλόκληρον τὸ ἐννοιολογικὸν σύστημα τῆς φιλοσοφίας παρουσιάζεται κατὰ ταῦτα ἄχρηστον διὰ τὴν γνῶσιν τῆς πραγματικότητος, ἐφ' ὅσον οὐδεμία ἔννοια παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπλῶς δι' αὐθαιρέτων φωνητικῶν συμβόλων τακτοποιοῦμεν ὁμοιάζοντα πράγματα, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν τὴν φύσιν. Ὅσοι ἐπομένως θὰ ἤθελον ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ πράγματα, νὰ μάθουν, τί εἶναι ὁ φυσικὸς κόσμος, δὲν χρειάζονται τὰς ἐγνοίας, αἱ ὁποῖαι, ὡς διανοητικὰ κατασκευάσματα χάριν τῆς συμπεριφορᾶς, εἶναι ἄσχετοι τοῦ ἀντικειμένου ἐνδιαφέροντος: «Τοῦτο λοιπὸν ἰσχυρίζομαι: ὅτι οὐδεμία ἔννοια.. εἶναι κάτι τὸ πραγματικὸν ὑπὸ μίαν ἄλφα μορφήν ἐκτὸς τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τὸ δημιούργημα αὐτὸ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος του προσδιορίζει εἰς τὴν γενικότητά του πολλά, ὑπάρχει ἐντός τοῦ νοῦ εἴτε ὑποκειμενικῶς εἴτε ἀντικειμενικῶς»⁶³. Πλὴν λοιπὸν τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὸν πνευματικὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι, αἱ ἔννοιαι δὲν προσαρμόζονται τὸν νοῦν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἐμπειρικὰ δεδομένα οὔτε συμβάλλουν εἰς τὴν ὄντολογικὴν των συγκρότησιν. «Οὐδεμία ἔννοια πραγματοποιεῖ σύνθεσιν πρὸς τὰ πάντοτε μοναδικὰ πράγματα.. οὔτε θέτει κάτι τὸ πραγματικὸν εἰς ἐκεῖνα»⁶⁴.

Διὰ τοῦ Νομιναλισμοῦ συντελεῖται ἡ πνευματικὴ ἀποκέντρωσις τῆς πραγματικότητος: Ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ γενικότης, ἀναγκαστικῶς καλύπτονται καί κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαφεύγουν τὴν προσοχὴν τὰ συγκεκριμένα πράγματα. Ὅτι ὅμως μᾶς περιβάλλει, εἶναι πάντοτε μεμονωμένον. Ἄρα τὰ ὄντα δὲν ἔχουν ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἔννοιάν των. Ὁ Νομιναλισμὸς σχίζει ὄρους καὶ πράγματα εἰς δύο καὶ παρουσιάζει τὴν τομὴν ὡς αἶτημα τῆς γνωσεολογίας. Ἄν αἱ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς, ἂν δηλαδὴ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐκφράσεις εἶναι ἀπλῶς πνευματικὰ τεχνάσματα ξένα πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν φύσιν τῶν ὄντων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται, πλήττεται δλόκληρος ἡ μέχρι στιγμῆς ἀναφερομένη εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον γνωσεολογία. Συνάμα ὅμως τονίζεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνον τότε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνδεθῇ ἐσωτερικῶς

πρὸς τὴν φυσικὴν πραγματικότητα, ὅταν ἀναθέσῃ τὴν προσέγγισιν εἰς τὰ ὄργανα ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Διὰ τοῦ Ockham ἐγκαινιάζεται λοιπὸν ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος ἡ πρώτη συστηματικὴ κριτικὴ τῆς γνώσεως πρὸς χάριν τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐμπειρίας. Ἐκτοτε ἡ κριτικὴ αὕτη δὲν ἔπαυσε νὰ δημιουργῇ ἐμπειρικά, πραγματιστικά καὶ θετικιστικά κινήματα εἰς τοὺς κόλπους τῆς φιλοσοφίας, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐδικαιολόγησε τὴν πειραματικὴν ἔρευναν τῆς φύσεως χωρὶς ἀναφορὰν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν.

Διὰ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν τεχνικὴν ὡς ἀντικειμενικὴν ἐπαλήθευσιν τοῦ νομιναλιστικοῦ πνεύματος.

Κατὰ προτροπὴν τοῦ Νομιναλισμοῦ ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἀνέλαβε νὰ ἐρωτήσῃ συστηματικῶς τὰς αἰσθήσεις, τί γνωρίζουν περὶ τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς θεωρητικῆς γνώσεως ἀπεκαλύφθη ἡ ρευστὴ πραγματικότης τῆς καθημερινῆς ἐμπειρίας. Συγκεκριμένως ἡ νομιναλιστικὴ ὑπέρβασις τῆς ὄντολογίας τοῦ Ἄριστοτέλους συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποβολὴν τῆς παγίας ἐννοιολογικῆς μορφῆς τῶν πραγμάτων, εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἐσωτερικῆς τῶν μεταβολῆς καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ κόσμου ὡς συνεχοῦς γεγονότος. Ὁ Νομιναλισμὸς ἐθεμελίωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τῶν πειραμάτων τοῦ Γαλιλαίου μέχρι τῆς συγχρόνου μηχανικῆς τῶν κβάντων. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἐτόνισεν εἰς τὴν ζωὴν, ἀντὶ τῆς γνώσεως τὴν βούλησιν καὶ εἶπεν, ὅτι ἡ γνῶσις συμβαίνει «per voluntariam institutionem»⁶³, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε πολὺ διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ εἰδικῶς σήμερον ἐκκωφαντικὸν σύνθημα τοῦ Φραγκίσκου Βάκωνος «ἡ γνῶσις εἶναι δύναμις»⁶⁵. Ἡ βάση λοιπὸν τοῦ νομιναλιστικοῦ κινήματος καὶ συγχρόνως τὸ θεωρητικὸν θεμέλιον τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι μία διπλῆ ἀποπνευματώσις τοῦ κόσμου: Πρῶτον ὁ Νομιναλισμὸς ἀπέκλεισε θεωρητικῶς τὸν Θεὸν ἐκ τῆς φύσεως καὶ τὴν ἄφησε νὰ ἐξελισσεται διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς νόμων — ὅτι ἀνέλαβε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἐν συνεχείᾳ μαθηματικῶς ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη. Δεύτερον ἀπέδειξε, πόσον ἦτο ἀθεμελίωτος ἡ φυσικὴ γνῶσις, ἐφ' ὅσον ἡ φιλοσοφία ἐπέτρεπεν εἰς τὸ πνεῦμα νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν ὕλην, διηρημένην εἰς τομεῖς καθαρῶς θεωρητικῆς σκοπιμότητος ἀσχέτου τῆς ἐμπειρίας, τὴν ὁποῖαν ἔκτοτε διαρθρώνει ἡ πειραματικὴ ἔρευνα.

Ὁ Νομιναλισμὸς ὑπῆρξεν ἡ συγκεκριμένη φιλοσοφικὴ προϋπόθεσις τοῦ Μεσαιῶνος διὰ τὴν αὐτοσυνείδησιν καὶ τὴν μετέπειτα κυριαρχίαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως, τοῦ θεωρητικοῦ θεμελίου τῆς τεχνικῆς. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ὁ Μεσαιῶν διὰ τῆς καταλήξεως τῆς φιλοσοφικῆς του ἀνησυχίας εἰς τὴν θετικὴν ἀξιολόγησιν τῶν συγκεκριμένων φυσικῶν γεγονότων, ὡς τῶν βασικῶν στοιχείων διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία προϋπέθετει τὴν ἀποχὴν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀκύρωσιν τῆς θεωρητικῆς

ἀρμοδιότητος τῆς διανοίας νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα, ἐχάραξε τὴν ὁδὸν τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον τελικῶς ἐπεχείρησε μέσῳ ἀντικειμενικῶν διαρρυθμίσεων, ὅ,τι ἀκριβῶς κατὰ τὴν νομιναλιστικὴν ἀποψιν κατορθώνει ὁ νοῦς μέσῳ τῶν ἐννοιῶν. Διὰ τῆς τεχνικῆς ἢ φυσικῆ ἐπιστήμης ἐπέτυχε μίαν ἐπαλήθευσιν τῆς ἱστορικῆς τῆς προϋποθέσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ πνεῦμα μηχανεύεται τρόπους διευθετήσεως τῆς πραγματικότητος χωρὶς νὰ θίγῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς φύσιν. Ὑπὸ τὸ πρίσμα αὐτὸ ἡ τεχνικὴ παρουσιάζεται ὡς ἀντικειμενικὴ ἐπικύρωσις τοῦ Νομιναλισμοῦ μέσῳ τῆς ἐπιστημονικῶς θεμελιωμένης φυσικῆς γνώσεως, δηλαδή ὁ Νομιναλισμὸς ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφικὴν συμβολὴν τοῦ Μεσαιῶνος εἰς τὴν σημερινὴν ἐκτεχνίκευσιν τοῦ κόσμου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ